

Herceg János

Terus

Novela

Hiába volt háromszáz munkása a gyárnak, azok talán megsükétültek a gépek zakatolásában, délben és este siettek haza vagy mintha egyszerre nem értek volna rá körülnézni, figyelni egymást, így aztán legelőször mégis a házban szereztek tudomást róla, hogy Terusnak van valakije.

Pedig ott dolgozott mellette a másik gépen három éve már a fitosorrú, szőke Rózsi, aki mindenkiről mindent tudott, néha oda is ugrott hozzá s gyorsan a fülébe súgta, kiket látott kettesben az öltözőben vagy uzsonnaidőben egymásmellett ülni a kályha közelében, mert ő már olyan volt, hogy ha valamelyik legény odaállt egy lánnyal, hát mindjárt szerelmet szimatolt.

S elsőnek mégis Vavra úr látta meg Terust a mesterrel a kapuban ácsorogni. Fél-tizenegy volt, holdsütéses tavaszi este, mikor a vénülő könyvelők képzelete is szabadabban száll, s Vavra úr illetudó ember lévén, már két házzal odébb lábbujjhegyre emelkedett és úgy közeledett a kapu felé óvatosan és diszkrét csendben, mintha a szokatlan helyzetre akarna tekintettel lenni. Terus meg már nyújtotta is volna a kezét a mesternek, hogy elbúcsúzzék tőle s Vavra úrral együtt lépve a házba, végigmenjen a sötétben fekete leveleket hegyezgető öreg fenyők és a bukszusbokrok között a hosszú köves udvaron át a lakásáig, s ne mondhassa senki róla, hogy ott huza-kodik éjnek éjszakáján férfiemberrel a kapualjban.

De aztán csak köhintett egyet zavarában, amikor Vavra úr szokásától eltérően mélyen megemelte kalapját, miután előbb kicsit lehajolt és belenézett a mester arcába a pörge kalap karimája alatt, s kizárva az öreg ház kapuját, most már legényesen fütyürészgetve szaporázta lépteit, hogy mielőbb megvigye a hírt álmatlanságban szenvedő száraz feleségének, a hírt Terusról, akiről ezt igazán nem tétélezte volna fel.

Terus magányosan élt abban a kis szoba-konyhás lakásban az udvar végén, ahonnan valamikor hegyesbajszú házmester jött ki hajnalonként seprőkkel és lapátokkal tisztántartani a házat, s a hosszú járdát az utcán. Terus ugyan reggel félhatkor elment hazulról, délután kettőig dolgozott a gyárban, s minden második héten az esti váltással került haza, mégis ő helyettesítette ama pödrött-

bajszú házmestert, akit sem özvegy Karácsonyiné, a háziasszony, se Vavra úr nem szívelt, mert mint mondták, a háború után nagyon elszemtelenedett és már lóhátról beszélt az emberrel.

Ó, Terus maga volt a szelidség, a jóság, s ha a szorgalomnak kellett volna szobrot emelni valahol, hát Vavra úr azt is róla mintáztatta volna. Mert amint hazajött a gyárból, s megfőzte magának a kis ebédet, ami nála félóránál sosem vett több időt igénybe, máris ott volt az udvaron. Tavasszal a virágoskertben gyömlálgatott, télen a havat lapátolta piros kendővel a fején, magasszárú cipővel a lábán, hogy ki se látszott sokszor a hóból, csak a kendője villant minduntalan az üvegesen fehér téli világban s Vavra úr tekintetében, ahogyan a párás ablaküvegen át nézegette. S talán özvegy Karácsonyiné se hiába mondogatta néki:

— Maga csak iparkodjék, lelkem, hiszen amit szerez, magának szerzi. Se kutyája, se macskája, magának nem lesz nehéz összeszedni magát. Egy szegény lány ne nézzen a flancra. Inkább a stafiringját készítse elő.

Hát igaz, Terusnak csakugyan nem volt se kutyája, se macskája, nem is vették volna jónéven tőle, ha az ő cicája nyávogott volna a tetőn, az ő kutyája ugatta volna meg a házban jövő-menő embereket. De amiért igazán boldogtalannak érezte magát sokszor, családja se volt. Anyja már régen meghalt, apja bénán feküdt a verbászi szegényházban, csak Jani bátyja élt, itt volt tehenész egy közeli birtokon; az jött el hozzá kövér feleségével és négy gyerekével évente átlag kétszer, május elsején és Újévkor, ha a munkából szabadulhatott. A stafiringja is ott gyűlt lassacskán annak a nagy fehér szekrénynek a mélyén, melyet tavaly vett kézalatt egy jószívű nagyságától, aki félévi részletre adta oda néki az ócska bútor-darabot.

Jobb utódot hát el se lehetett volna képzelni az ágaskodó kis házmester helyett, aki végül már a cigarettát se vette ki szájából, ha az ember megszólította. S hogy Vavra úr lelki egyensúlya is meg-ingott olykor észrevétlenül, amikor azt a piros kendőt látta felbukkanni a hóbuckák között, s nyáron a fák zöld lombjai alatt, vagy egy ügyetlen gyerekhang formált bánatos parasztnótát a kis lakás kitárt ablakszárnyain át, az mintha még csak növelte volna a házban Terus népszerűségét.

— Hová sietsz egyszerre? — szólt rá a mester a kapuban, miután Vavra úr már bement a házba. — Kicsoda ez? Lakó? Aztán mi közöd hozzá? Füttyülj a fejire, sohse törődj te vele!

Körülményes dolog lett volna részletesen elmesélni a mesternek helyzetét a házban, viszonyát a lakókhöz, özvegy Karácsonyinéhoz, s rátapintani a dolog lényegére, ami benne is csak homályos érzésként élt, hogy mennyire megváltozhat körülötte a légkör, ha

hírbehozzák. Az angyalokra sem az isten csatolja a szárnyakat, hanem a hiedelem, s a lelke mélyén Terusnak is éreznie kellett, hogy angyalnak tartják a házban.

— Ha nem lennél ilyen szégyenlős, mint valami kislány, akkor azt mondanám, — turbékolt a mester tovább a kalapja alól, — hogy bemennék hozzád egy kicsit, egy pár szóra...

— Nem, — felelte Terus alig hallhatóan s kicsit még el is húzódott az embertől, — késő van már.

— Késő? Sz alszol hónap eleget!

— Nem. Minek is gyűnne be...

— Minek? Ej de kíváncsi vagy? Hát csak elszínik még egy cigarettát meg beszélgetnénk, amíg igazán elálmosods.

— Nem, nem! Ráérünk holnap is, ha megint velem jön haza.

Azóta Terus sokszor megbánta, hogy ennyit is szólt a mesternek. Mert még azt gondolhatta, szívesen veszi, hogy munka után kísérfeti őt. Hát igaz, eleinte nem haragudott érte, még kicsit tetstett is neki, hogy ilyen jóba keveredett a mesterrel, aki most már mindig rendben tartotta az ő gépét, úgy forogtak és olyan bársonyosan kattogtak benne a kerekek, mintha vajban jártak volna miközbn sietve köpködték magukból azokat a gömbölyded fémlapocskákat, melyeket majd szép polituros szekrényekre ragasztanak fel valahol. Most már nem kellett néki félnie, hogy megint megáll majd rázkódva a stancnizó, míg körülötte zakatolnak a gépek, sírnak és trombitálnak, mint a rezesbanda odahaza a falujában a doktor úr születésnapja reggelén, mikor ő még kislány volt, csak az ő gépe áll elátkozva, gutaütötten s aztán rémülten nézheti, mikor jön valaki a szerelómesterek közül, hogy megcsinálja. Most már ott hajladozott ez mindég a gépe körül.

Csak akkor kezdett el röstelkedni megint, amikor özvegy Karácsonyiné a nyár végén behívta, hogy tegye rendbe a mosókonyhát, mert Rozinényi, a mosóné, másnapra ígérkezett, s amíg ő a lúgót síkálta és a teknő repedéseit dugdosta rongyokkal tele, így szólt hozzá:

— Hát mikor megyünk lakodalomba, Terus?

— Én nem tudom, — felelte majdnem haragosan és egész mélyen belehajolt a lúgzóba, barna hajának fürtjeivel símogatta a nedves dongát.

— Hát csak nem hagyja ítéletnapig idejárogatni azt az embert?

Terus legszívesebben kibújt volna a lúgzóból, csipőre tette volna a kezét, keményen belenézett volna özvegy Karácsonyiné szemébe s úgy felelte volna neki, hogy senkinek semmi köze, ki jár hozzá. Ehelyett azonban még nagyobb buzgalommal szöszmötélt annak a dézsának az alján, úgyhogy a háziasszony zavartalanul mondogathatta a magáét:

— Talán nem is járna rosszul vele... Mi fizetése lehet egy ilyen gyári mesternek? No ugye! — folytatta miután Terus a fogain át szűrve felelt vissza a mester keresetét illetőleg. — Ennekem feleannyi jövedelmem sincs, mint kettőjüknek lenne. Csak arra vigyázzon, gyerek ne legyen!

Ez az intelem egészen őszintén fakadt özvegy Karácsonyiné szivéből, hiszen a gyerekes házmestereket sehol se szeretik, s még az kéne, hogy ennek a csendes úriháznak a nyugalalmát gyereksírás verje fel.

— A nagyságos asszony is evvel áll elő? — bújt ki a lúgzó mélyéről Terus, s lángoló arccal nézett a háziasszonyra. — Azért mert nyomorék? Hát híjtam és ötöt? Micsinájjak, ha gyün utánam? De azért nem vagyok én olyan buta, amilyennek néznek, tudom én, hogy a gyerekei ennek se lesznek puposak. Ott az én körösztyanyám öccse lent Erdeviken. Az is púpos, de csak látná a nagyságos asszony, ha hazagyünnék búcsúba, milyenek a gyerekei. Mint a szálfá.

— Isten őrizz, hogy ilyesmire gondoljak, — vonult vissza aggodalmával a háziasszony. — De ha már gyerek van, akkor az asszony nem olyan szabad. Akkor már ott a nyüg a nyakán és szó se lehet róla, hogy a maga munkáján kívül még mást is végezhesse.

Ez az aggodalom is őszinte volt, persze, nem a gyár miatt, hanem azon oknál fogva, hogy akkor Terus bizonyára a házat is elhanyagolná. S talán éppen ezt érezte meg ő özvegy Karácsonyiné siránkozó hangján, ezért vágta oda a sárga síkálókefét és szaladt hátra a konyhájába kötényét a szeméhez emelve, hogy odabenn aztán ráboruljon az asztalra.

A mester meg változatlanul jött minden nap. Ha reggeli váltásban voltak, akkor délután kísérgette haza, ha meg este kerültek ki a gyárból, akkor a világító lámpák fénye nyújtotta meg zömök alakjának árnyékát Terus mellett. És Vavra úr már régen hiába jött lábujjhegyen az esti órákonyvelésből, nem találta már őket a kapumélyedésben. Mert ott üldögélt az már a tűzhely mellett, a sámlin esténként olykor éjfélig is és délután, mihelyt bekanalazta ebédjét a menzán.

Terus már mindent tudott róla, hogy a háború után abból a sváb faluból, ahol a szüleivel s rokonaival élt, őt is elvitték a szögesdrótok közé valami táborba; hogy fiatal legénykorában szégyelt lányok után jární, csak a kocsmá ablakán nézett a táncolókra, s most, hogy már legénynek se mondható, s így magára maradva, mivel anyja és testvérei kinn éltek Németországban, végre ő is szeretné valahol otthon érezni magát.

De nemcsak ezt tudta róla. Ennél is sokkal többet. És amíg kezdetben röstelkedett, hogy ez a nyomorék ember szereti őt, éppen ez, s néha utálkozva kapta el a kezét, ha hozzáért, lassan elnézőbb

lett iránta. Mert az úgy nézett rá, s úgy beszélt hozzá, hogy a tekintetéből, a szavaiból, a hangjából a sóhajaiból s gurgulázó nevetéséből szinte egy új ember állt Terus elé, akinek ehhez a púposhoz nem sok köze volt, aki csak Terus sejtelmeiben élt homályos érzésekből és hangulatokból összefonódva, de aki mégis eltűnt, amint a mester behúzta maga után az ajtót, mert hiszen ez a megfoghatatlan lény is az ő hangján beszélt, az ő szemével nézett s az ő mozdulataival ölelte körül a szájából felszálló füstfelhőket, s nyúlt olykor gyengéden Terus felé...

— Sz te is árva vagy, Terus, akárcsak én. Mikor egy lány már elmúlt harminc éves, akkor olyan árva lesz, akár a pendelyes gyerek, ha se apja, se anyja nincsen. És én tégedet úgy tudnák szeretni, mint senki más ezen a világon. Ne törődj te avval, hogy tizenöt évvel vagyok idősebb nálad. Erős vagyok én még azért, nincsen énnekem semmi bajom.

— Na jól van, — felelte ilyenkor Terus és kicsit előbbre húzta homlokán a kendő csücskét, — ezt már mondta. Ráérünk arról beszélni. Most csak üljön ide az asztalhoz, igyuk meg ezt a teát.

És aztán mikor egyedül maradt és megcsapkodta magán a kékcsíkos dunyhát, mielőtt elaludt volna és a szoba mennyezetét nézte a sötétben, akkor mindég olyan furcsa dolgok jutottak eszébe, amelyek talán ez az örökké füstölgő, sóvárgó tekintetű emberke indított el benne, de úgy, hogy a saját alakja elmerült valahol. Eszébe jutott így egyszer, hogy már nagyocska lány volt, mikor édesanyja ágyinak esett, s amíg a patikában ácsorgott kezében a recepttel, a rózsásképű, fehérköpenyes patikussegéd kijött az üveges polcok közül, szagos kezével lehúzta róla a kendőt és azt mondta: — Mutasd magad, hadd lám, szép vagy-e? — Imrere is sokszor gondolt, ott érezte maga mellett, fényes csillagját is tisztán látta a zubbonya gallérján, ahogy mentek a vásárban, megálltak a körhintánál, pedig ő már félni kezdett, hogy nem ér haza vacsoraidőre s a nagyságája megszidja majd. Aztán olykor a Balog Misa nagy szőke feje jelent meg előtte, amint a nagykocsmában kivillantja rá fehér fogát, belenevet az arcába s azt mondja röhögve: Csak eccer ereszd, hogy a subámba csavarjalak.

Szilveszter délutánján bejött négy gyerekével és Margit sógor-nőjével a bátyja, ott volt a félighízott koca is a kocsirács között s másnap már Franci, a mester is segített a böllérkedésnél, mintha csak a sajátjában lenne.

— Ne sajnáld bele a fokhagymát, sógor, akkor jó a kolbász, mikor erős. Igaz-e, Terus.

Vavra úr hálókabátban csoszogott végig az udvaron s egy pillanatra megállt, hogy a malac vékony szalonnáját dicsérje, pedig

legszívesebben a fejét csóválta volna, hogy ez a helyre kis Terus ilyen nyomorék emberrel akadt össze, pedig hát annyi férfi van a világon, ejhaj...

— Te hallod, — kezdett rá Margit is a dícséretre, — én nem is láttam volna, hogy ez a Franci pupos. De bizisten! Ha nem mondd, tán sohse tudtam volna. De hadd el, jobb is. A szép emberek után rüfkék kujtorognak, tudom magamrul. Ne is haragudjál Teruskám, hogy így beszélek sz neked a Jani mégis csak a bátyád. Ez meg olyan lehet, mint a falat kenyér. Boldog lesz, ha kicsit szebben ránézel. Ennél biztosan te leszel az úr a házban.. Ez örül majd, hogy megtűröd magad mellett. Nagy bolond vagy, ha ezt az alkalmat elszalasztod. Mire vársz?

— Mire vársz? Mire vársz? — Mindenki evvel a kérdéssel fejezte be rábeszélését. Még a szóke Rózsi is egyre azt hajtogatta, milyen nagy szerencse, hogy a mester feleségül akarja venni őt.

Hát így történt, hogy Terus egyszer már nem volt árva.

S össze sem esküdtek még, amikor ott állt már a szobában a tükkőfényes két szekrény az ágyakkal, a kerek kis asztalkával, melyhez négy piros párnás szék is járt és muzsikaszó is döngicsélt a délutáni félhomály csendjében messzi tájak hangjait hozva a kis szobába, leülhetett Terus a varrógép mellé is, mert az is volt már.

— Van énnekem még mindig a spórban, — hengegett Franci, hogy ő milyen egy rendes, takarékos ember, mintha egész életén át arra készülődött volna, hogy egyszer eljön és boldoggá teszi ezt a Terust.

— Majd tavaszra elmegyünk innen lakni, — legénykedett tovább, — nem hagyom, hogy másnak legyél a keze-lába. Inkább ülj ide mellém és énekelj nekem valamit.. Keresünk eleget...

Ó, Terus úgy gondol vissza ezekre a napokra, mint valami szép álmra, ha mindjárt annyi bűn és bánat tapad is hozzá. Talán csak azért szerette meg ezt a vénülő, nyomorék embert? Nem! Talán nem is szerette soha.

Mert mire újra kitavaszkodott, egyszerre beborult körülötte a világ. Előbb azonban pár napig csak valami furcsa változást vett észre az urán, csendes volt, rosszkedvű, legényes, dicsekvő hangulatát mintha elfújta volna az áprilisi szél. Ha szólt hozzá, dörmögve s kurtán válaszolt.

Aztán egyik reggel, mikor uzsonnaidőre ütötték meg a jelzőharangot s ő is odament a nagy kályhához, mintha még mindig tél lenne s melegedni kellene, letelepedett az asszonyok és lányok csicskergő körébe és arra várt, hogy az ura majd elhozza neki az öltözőből az uzsonnát, s csak nézett az elkomoruló arcokra, a hirtelen elhallgatott asszonyokra és lányokra, mindent megérezett, ami

most vele történik. Néhány pillanatig dermedten a helyén maradt, aztán felugrott, a gépterem közepére futott és eszelősen kiáltotta el magát:

— Ne bántsák az uramat! Ne bántsák, nem tehet róla!

Ma se képes megérteni, hogyan világosodott meg olyan hirtelen minden előtte? A leszegett fejek némasága, a rideg csend, amely úgy tört rá, amikor a kályha közelébe lépett, mint valami hirtelen támadt ítéletidő, nemcsak azt éreztette meg vele, hogy az ura miért maradt el azzal a piroskockás kendőbe kötött kis csomaggal, de pontosan tudta, mi történt, s azt is, hogy minden miatta volt. Rózszi magához ölelte, símogatta, babusgatta, úgy beszélt hozzá, mint a beteg gyerekekhez szokás, de őt már nem téríthette magához senki és semmi. Csak egyre azt hajtogatta:

— Meghalni szeretnék! Meghalni, most mindjárt!

De meghalni nem könnyű. Össze kellett szednie magát, fel kellett vánszorognia az irodához s az ajtóhoz tapasztott fülével olyan éberen figyelni, mint a hiúz, hogy mi történik az urával, s abból megérteni fagyos szívvel és hideg öntudattal, hogy vele mi lesz. Hiába vigasztalta Rózszi:

— Azt mondják, ő nem vitt el semmit a gyárból. Csak a kis Fekete meg a Szávicz lopkodták a rezet. Azt mondja a másik mester, nem lehet neki nagy baja, ha nem részesedett abból a pénzből. Azt meg én nem hiszem. Nem olyan ember a te urad. Nem volt a cinkosuk, csak szemet hunyt nekik.

S ha nem tudta volna, amit tudott, ha nem hallott volna az urától annyit arról a bizonyos megtakarított pénzről, s valami gyáva reménykedéssel mégis engedett volna Rózszi könnyesen vigasztaló szavainak, akkor is hiábavaló lett volna minden, mert abban a pillanatban világosan hallatszott ki az ura kiáltó hangja:

— Ne pitliköljenek velem annyit, hanem zárjanak be és kész!

Arra már nem emlékezett Terus, hogyan került el onnan az irodaajtó elől, s hogyan jutott haza. Napokig üres volt minden körülötte, halálos csend vette körül, lehunyta hunyorgó szemét a rádió, nem kattogott keze alatt a varrógép, s Varva úr ismét lábujjhegyen settenkedett el az ablaka alatt. Csak özvegy Karácsonyiné hangja zengett a fülében, abból is csupán néhány szó: „Nincs az a kutya férfi, akiért bánkódni volna érdemes”. Ennyi és semmi több.

És most néki kell odaállni és védeni az urát a gyárban, a házbán, a Margit sógornője előtt, aki egészen váratlanul jelentette ki:

— Nekem még a szeme se tetszett.. Igaz, rábeszéltelek, de sajnáltalak, mert olyan árva voltál. Az én Janim, az sohse nyúlna a máséhoz. Olyan nincs. Az olyan bolondul becsületes, hogy inkább sajátmagát rövidítené meg. De nem baj, majd csak elmúlik ez az egy esztendő, hanem akkor ne engedd ám, hogy olyan nagyon szeressen. Mert most látom én, hogy az se jó, a fene egye meg.

Még örülni kellett, hogy őt megtúrték a gyárban, hogy úgy néztek rá, mint akinek igazán semmi köze ahhoz a boldogtalan nyomorék emberhez, tehát hiába múlik el egy újabb esztendő az életről, amíg hazajön az ura, most már nem ér semmit az ő élete.

Mikor megy végig hajnalban vagy délután a gyár udvarán s hallja zakatolni a gépeket, sírni és dalolni az acélba vágó vésőket és késeket, ugatni a gőzkalapácsot az izzó lemezeken, már nem jut többé eszébe az otthoni rezesbanda muzsikája, hanem amikor a fűrészgép vág bele a vaslemezekbe sírva és sikoltva, be kell fogni a fülét, mert úgy tűnik néki, mintha valami panaszos gyermeksírást hallana messziről, elrontott, árva élete mélyéből.

Laták István

Csak föl!

*Megállni — nem lehet,
Bár fölfelé egyre nehezebb.
Lemászni nem lehet,
Az út, az út
Csak fölfelé vezet!
Kérlelhetetlen
Sorsodat kérheted,
A köveket botoddal
Ütheted, verheted,
Leszállni nem lehet,
Szedg föl hát a fejed!
Fölfelé vivő utakba
Zárt a végzeted.
Járd meg most már —
A sziklás, acélos téreket,
Csak utad végeztével
Ér valamit életed.
Csak föl, csak föl, előre —
A lompos felhőkön túl
Mondj ezután éneket,
S ott a zengő csillagokat is
Majd elérheted ...*